

УДК 347.195

*М. Д. Василенко***СТАНОВЛЕННЯ СПОРТИВНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ
ЯК ГАЛУЗІ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ В КОНТЕКСТІ
РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО СПОРТИВНОГО ПРАВА**

Тенденція до посилення регулюючої ролі держави була припинена відродженням сучасної форми економічного лібералізму – неолібералізму. Представники неоліберального підходу виходять з необхідності забезпечити максимальну свободу діяльності індивіда у сферах політики, економіки, приватного життя тощо. В нашій країні цей період почався з часів здобуття Україною незалежності. З цього періоду фізичній культурі і спорту стали притаманні властивості та особливості, що породжує неолібералізм. Так, на протязі останньої чверті століття значна комерціалізація спортивного руху у всьому світі вплинула на збільшення обсягу правовідносин, що виникають у спорті та пов'язаними з ним явищами. При цьому виникають суперечливі питання, що вимагають вирішення шляхом удосконалення юридичної науки в цілому, прийняття нових нормативно-правових актів, створення нових інституційних установ та підготовки нових спеціалістів. Для впорядкування всіх правовідносин, що виникають в сфері спорту, рядом фахівців доцільним вважається виділення спортивного права в окрему галузь права (див. [1, 2]). Втім, спортивне право знаходиться на стику багатьох галузей, що не викликає сумнівів у автора (М.В.), і включає велику кількість елементів з інших галузей права, таких як цивільне, господарське, трудове, фінансове, міжнародне [1].

Аналізуючи роботи різних вчених можна говорити про те, що сьогодні правовому регулюванню спортивних відносин все ще приділяється небагато уваги. Серед науковців та практиків відсутній єдиний погляд щодо галузевої належності норм, включених до законодавства про фізичну культуру і спорт. Однак існує ряд публікацій з цього питання як вітчизняних, так і закордонних авторів, серед яких можна відзначити таких як Г. Ю. Бордюгова, О. В. Макогон, Р. В. Чередник, С. В. Алексєєв, М.Г. Вулах, А. В. Сердюков та інших (див., наприклад праці [1-6]).

Метою статті є дослідження та аналіз становлення спортивного права в Україні як галузі юридичної науки в контексті досягнень міжнародного спортивного права.

Роль, яку в сучасному суспільстві відіграє спорт, а також його правове регулювання з його особливостями, ускладнення структури та розширення функцій обумовили потребу формування нової самостійної комплексної галузі права – спортивного права, яке адаптувало б розрізнений, але величезний за обсягом масив нормативно-правових актів у сфері фізичної культури та спорту. В державах англо-американської правової сім'ї та в переважній більшості держав романо-германської правової сім'ї ще з 90-х років ХХ століття спортивне право було виокремлено як самостійна комплексна галузь права, навчальні заклади готують спеціалістів у цій галузі, створені різні спортивні судові інстанції. Автор (М.В.) погоджується і підтримує точку зору Г.Ю. Бордюгової та деяких інших фахівців в

тому, що спортивне право представляє собою самостійну комплексну галузь права, яка має багатогалузеву спрямованість [3]. Однак, на думку автора (М.В.), існує певна розбіжність у розвитку спортивного права в країнах, що є визнаними світовими лідерами, та Україною. При цьому в Україні спортивне право як галузь законодавства фактично знаходиться ще на початковій стадії формування. Багато в чому це обумовлено тим, що сучасні підходи до управління спортом, організації спортивної інфраструктури в цілому приходять в Україну з певним запізненням, а комерціалізація спорту почали відбуватися в українському спорті тільки після розпаду СРСР, тобто теж з суттєвим запізненням. За радянські часи у спорті володарювала адміністративна модель в рамках командно-адміністративної системи, що панувала у суспільстві. Однак навряд чи можна говорити, що вона була малоефективною, зокрема це стосується підготовки фізкультурників і чемпіонів, а український спорт того часу може пред'явити такі досягнення, які для сучасних спортсменів здаються недосяжними, хоча слід зауважити, що адміністративна модель організації та управління спортом була абсолютно іншою, і не вписується в систему неоліберального капіталізму. Адже до цього в нашій правовій системі не признавалися правовідносини, пов'язані з витяганням прибутку: він має кримінальні ознаки. Зараз в спортивному середовищі домінує ринкова модель, допускаючи тим самим професіоналізацію спорту не тільки в плані досягнень (вони і раніше були), але і в плані організації та фінансування спорту та спортсменів. Відповідно будується і правове регулювання спортивних відносин, тобто включає в себе, як це вже відзначалося вище, елементи інших галузей права. У більшості держав процес управління спортом характеризується «управлінським дуалізмом», що полягає в наступному. Разом з органом державної влади розвитком масового спорту і спорту вищих досягнень, пропагандою здорового способу життя і основоположних принципів олімпійського руху займається національний олімпійський комітет та інші комітети за видами спорту, які виступають як громадські організації [7, с. 251]. На міжнародному рівні, як і у разі регулювання спортивного життя на внутрішньому державному рівні, міжнародне регулювання у галузі спорту здійснюється по двох напрямках. В одному – співпрацюють публічні суб'єкти права, тобто держави взаємодіють між собою в двосторонньому порядку, а також держави взаємодіють на регіональному рівні в рамках міжурядових організацій, які в своїй роботі торкаються певних аспектів спортивної діяльності. Так, наприклад, одним з напрямів діяльності ЮНЕСКО є протидія допінгу в спорті. Результатами діяльності такого роду є міжнародні договори і резолюції відповідних міжнародних організацій. У другому випадку регулювання міжнародного спортивного життя здійснюється на неурядовому рівні в рамках Олімпійського руху Міжнародним олімпійським комітетом і міжнародними спортивними федераціями. Правила, що виробляються ними, дотримуються учасниками Олімпійського руху, проте вчені розходяться в питанні про природу таких правил. Розкид думок широкий: він варіюється від пропозиції кваліфікувати їх як корпоративні норми (М.В.) до віднесення положень Міжнародного олімпійського комітету до міжнародно-правових звичаїв [8, с. 2, 8].

Не викликає заперечень зазначене вище твердження по те, що спортивне право знаходиться на стику багатьох галузей права, серед яких адміністративне, цивільне

не, господарське, трудове тощо. Це викликано тим, що висока соціальна значущість спорту зобов'язує створити для цієї сфери діяльності відповідні правові основи. Наразі в правовій системі України складається значний масив правових приписів що поєднує в собі норми конституційного, адміністративного та інших галузей права. Тим самим спортивне право регулює самі різні правовідносини за участю суб'єктів спортивної діяльності: спортсменів, клубів, тих, хто займається організацією змагань, продажем трансляцій змагань, постачанням спортивного устаткування, продажем сувенірної продукції тощо. Всі відносини між цими суб'єктами можна віднести до спортивних, що регулюються різними галузями права в широкому сенсі слова. Таким чином, про спортивне право можна говорити як про галузь законодавства, що складається, подібно до військового або медичного законодавства. Можна допустити, що само спортивне право або його частина (олімпійське право) склалося і як галузь законодавства, і як галузь права. Однак, при цьому важко виділити ознаки регулювання спортивним правом суспільних відносин. Специфіка спортивного права багато в чому полягає в тому, що у всьому світі відносини, пов'язані із спортом, регулюються нормами так званого «м'якого права». Це статuti, регламенти і правила федерацій, спортивних асоціацій і інших організацій суто корпоративної властивості. Ці норми регулюють відносини суб'єктів спортивного права деколи ефективніше, ніж норми, що витікають від держави у вигляді законів і підзаконних актів. У принципі в цій сфері переважання державно-правових норм бути не повинно. Так, по такому шляху розвитку спортивного права йдуть ряд країн Європи (Австрія, Бельгія, Данія, Німеччина, Великобританія, Швейцарія) і США. Логічно, що Україна могла б вибрати «якусь золоту середину» між надмірною участю держави в регулюванні спорту і його повним усуненням від регулювання спортивних відносин. Одним з суб'єктів спортивних правовідносин в нашій країні є держава, яка керує спортом через Міністерство молоді та спорту.

На сьогодні нормативною основою виникнення, зміни та припинення спортивних правовідносин є Закон України «Про фізичну культуру і спорт» в редакції 2009 року з чисельними змінами [9] (в першій редакції Закон був прийнятий ще в 1993 році [10]), а також Закон України «Про антидопінговий контроль у спорті» від 7 листопада 2017 року [11]. Згідно зі ст. 2 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» визначається, що «законодавство базується на Конституції України і складається з цього Закону, відповідних міжнародних договорів України та інших нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини у цій сфері». Однак дослівне тлумачення змісту наведеної норми вказує на відсутність єдиного концептуального нормативно-правового акта, дія якого здатна врегулювати різні аспекти спортивних правовідносин. В ст. 4 цього Закону визначено засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту. Зокрема йдеться про те, що визнання фізичної культури і спорту є пріоритетним напрямом гуманітарної політики держави, а спорт визнається як важливий чинник досягнення фізичної та духовної досконалості людини, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави.

Більше того, держава забезпечує підтримку громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості та орієнтується на сучасні міжнародні стандарти

у сфері фізичної культури і спорту, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом у цій сфері. Відзначається, що державне управління фізичною культурою і спортом (ст. 5) здійснюється центральним органом виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту за сприяння відповідно інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Другий чинний і згаданий вище Закон України [11] визначає правові та організаційні засади здійснення антидопінгового контролю в Україні, участі відповідних закладів, установ та організацій у профілактиці, запобіганні застосуванню та поширенню допінгу у спорті.

Отже, спираючись на норми права, закріплені законодавством про фізичну культуру та спорт, правовідносини, що складаються між суб'єктами сфери фізичної культури і спорту, спробуємо виявити основні напрями формування і розвитку спортивного права в Україні, виділити окремі проблеми законодавчого регулювання у даній сфері, а також виробити окремі пропозиції щодо розв'язання доктринальних і правозастосовних колізій.

Таким чином, підтверджується наведене вище твердження автора (М.В.), що все ж таки на даний час правовому регулюванню спортивних відносин приділено небагато уваги. Як показало дослідження робіт різних авторів, серед науковців та практиків відсутній єдиний погляд щодо галузевої належності норм, що включені до законодавства про фізичну культуру і спорт. Найбільшу підтримку, як було вже відзначено вище, одержав погляд, згідно з яким спортивне право є комплексним правовим інститутом, що поєднує в собі норми досить різних галузей права. Наведена думка ґрунтується також на ідеї про підстави виникнення та склад спортивних правовідносин.

Разом з тим, аналіз законодавства у відповідній сфері свідчить про наявність досить широкої групи норм, внутрішніх правил, положень, які не належать до жодного з механізмів правового регулювання з перелічених галузей права. У контексті предмета роздумів автора (М.В.) мова йде про правила прийому до спортивних клубів та федерацій, регламенти спортивних змагань, правила трансферу гравців, антидопінгове законодавство, законодавство про спортивні третейські суди тощо. Особливість таких норм полягає не лише у встановленні спеціальних вимог до спортивних клубів, професійних спортсменів, але й у їх розрізненості, наявності своєрідного суб'єкта нормотворення.

Між тим, специфіка норм «м'якого права» полягає в їх різноманітності, що деколи приводить до відсутності єдиного правового регулювання відносин, а всі корпоративні норми спортивного права базуються на єдиних міжнародних засадах, наприклад на нормах Олімпійської хартії, учасницею якої є і Україна, на правових нормах міжнародних спортивних федерацій, нормах Міжнародної конвенції ЮНЕСКО про боротьбу з допінгом у спорті, ратифікованою Україною, та на нормах Всесвітнього антидопінгового кодексу ВАДА. На корпоративному рівні на основі загальних міжнародних засад вже опрацьовуються деталі. При цьому до основних суб'єктів спортивних правовідносин суб'єкти це, звичайно ж, ті, хто безпосередньо беруть участь в спортивній діяльності: спортсмени, тренерський склад, спортивні клуби, федерації, інші об'єднання, які пов'язані з організацією спортивної

діяльності. Представляється можливим виділити понад десяток сфер діяльності, які регламентуються за допомогою встановлення міжнародних правил. Саме вони дають розуміння регламентації міжнародних правил, а саме:

1) діяльність держав, національних спортивних організацій, спортсменів і інших суб'єктів національного права в міжнародних спортивних відносинах;

2) участь в міжнародному спортивному русі міжнародних міжурядових і неурядових організацій;

3) міжнародні трудові і пов'язані з ними відносини у сфері спортивного бізнесу, зокрема в; області професійного спорту (міжнародний рух трудових ресурсів у сфері спорту – міжнародний трансферт, оренда, інші види переходів спортсмена (тренера) з клубу в клуб, а також міжнародна діяльність спортивних агентів);

4) організація і порядок проведення міжнародних спортивних змагань, зокрема Олімпійських ігор (на національному рівні це виявляється в підготовці спортсменів до участі в таких змаганнях, організації державою масового спорту, оснащенні спортивних баз, підтримці національної спортивної промисловості);

5) врегулювання міжнародних спортивних спорів, зокрема дозвіл певних морально-етичних питань міжнародної співпраці в спортивній сфері (заборона всякого роду дискримінації за ознакою підлоги, етнічної або расової приналежності; впровадження олімпійських принципів щодо проведення спортивних змагань відповідно до вимог честі і справедливості);

6) міжнародна комерційна діяльність в спортивній сфері (організація спільних підприємств, що проводять товари фізкультурно-спортивного і туристичного призначення, міжнародна торгівля ними);

7) міжнародна матеріальна підтримка і іноземні інвестиції у сфері спорту;

8) міжнародна охорона прав інтелектуальної власності в спортивній сфері – прав на товарні марки, спортивну і олімпійську символіку, радіо- і телевізійних прав на спортивні заходи;

9) міжнародні податкові відносини у сфері спорту;

10) травматизм, спортивна медицина і страхування в міжнародному спорті;

11) всесвітня антидопінгова політика і боротьба з допінгом в міжнародному спорті;

12) міжнародна співпраця в боротьбі із злочинністю в спортивній сфері.

Отже, процес оформлення сукупності норм, регулюючих міжнародний спортивний рух, далекий від завершення. Сукупність цих норм можна охарактеризувати як комплексний за своєю суттю напрям міждержавної співпраці. На це звертає увагу і С.В. Алексеев у відомій монографії (див. [1]), вказуючи на комплексний характер міжнародного спортивного права. При цьому в поняття комплексності він втілює трохи інший сенс, коли пише про міжнародне спортивне право як «систему взаємозв'язаних норм і правил, що регулюють суспільні відносини, які складаються в міжнародній спортивній діяльності» [1, с. 208], Унаслідок неоднорідності міжнародних спортивних відносин та їх суб'єктів міжнародне спортивне право характеризується такою якістю, як комплексність, що припускає об'єднання в його складі норм як міжнародного, так і внутрідержавного характеру. «Інтегруючим початком виступає сам предмет регулювання – міжнародна спортивна діяльність»

[12, с. 214-215]. Слід пояснити фразу про те, як міжнародне право може мати в своєму складі норми національного права. Міжнародне спортивне право покликане регулювати спортивні відносини міжнародного характеру, а вони можуть бути публічно-правовими або приватноправовими за своєю природою. Останні можуть регулюватися нормами, закріпленими як у формі міжнародних договорів, так і в національно-правових формах [13, с. 142-143]. Отже, спостерігається процес оформлення на сучасному етапі міжнародного спортивного права як комплексного утворення, що є системою різнопланових норм, регулюючих спортивні відносини, що тягнуться за межі однієї держави. Воно включає як норми міжнародного публічного, так і міжнародного приватного права, а також корпоративні норми міжнародних організацій в рамках Олімпійського руху. Відзначимо, що С.В. Алексеев всі нормативно правові акти у галузі спорту, які існують, а також ті, що знаходяться на стадії розробки, умовно розділяє на такі категорії [12, с. 247]:

- правове регулювання трудових відносин;
- правове регулювання управлінських відносин у сфері спорту;
- регулювання фінансово-ресурсного забезпечення;
- правові засади спортивної травматології;
- протидія вживанню допінгу;
- злочини у сфері спорту;
- розгляд та врегулювання спорів у сфері спорту.

Таким чином, процес оформлення міжнародного спортивного права, яке представляє собою комплексне утворення у вигляді системи різноманітних норм, що регулюють спортивні відносини, виходить за межі однієї країни та несе собі норми міжнародного публічного і міжнародного приватного права, а також корпоративні норми міжнародних організацій, охоплених Олімпійським рухом.

Література

1. Алексеев С. В. Международное спортивное право / С. В. Алексеев, под ред. П. В. Крашенинникова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2008. – 895 с.
2. Вулах М.Г. Метод правового регулювання спортивного права // Вестник Саратовской государственной академии права : Научный журнал. – 2009. спортивне право знаходиться на стику багатьох галузей права № 5. – С. 12-19.
3. Бордюгова Г.Ю. Спортивне право як нова комплексна галузь права / Г.Ю. Бордюгова // Адвокат. – 2008. – № 8. – С. 13-15.
4. Чередник Р.В. Становлення спортивного права як комплексної галузі в правовій системі України // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 42. – С. 272-280.
5. Макогон О. В. Сутність спортивного права України // Вісник Академії адвокатури України. – 2015. – Т. 12, № 1. – С. 70-78.
6. Сердюков А.В. К вопросу о кодификации спортивного законодательства // Российская юстиция. – 2010. – № 5. – С. 54-56.
7. Галкин В. В. Экономика и управление физической культурой и спортом. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. – 296 с.
8. Nafziger J.A.R. International Sports Law. 2nd ed. – Ardsley, New York: Transnational Publishers, Inc., 2004. – 148 pp.
9. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 17 листопада 2009 р. № 1724-VI (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 7. – Ст. 50.
10. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3809-XII (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 1994 – № 14. – Ст. 81.

11. Про антидопінговий контроль у спорті: Закон України від 7 лютого 2017 р. № 1835-VIII (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 11. – Ст. 102.

12. Алексеев С. В. Спортивное право России. Правовые основы физической культуры и спорта: учебник / С. В. Алексеев, под ред. П.В. Крашенинникова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2005. – 671 с.

13. Вострикова Е.А. Правовая природа международных спортивных организаций как международных неправительственных организаций частного характера // Е.А. Вострикова / Современное право. – 2011. – № 7. – С. 140-144.

Анотація

Василенко М. Д. Становлення спортивного права в Україні як галузі юридичної науки в контексті розвитку міжнародного спортивного права. – Стаття.

У статті обговорюються правові засади у спортивній сфері, завдяки яким на стику кількох галузей права формується комплексна галузь права – спортивне право. В спортивному праві існує досить вагомі групи норм, внутрішніх правил, положень, які не належать до жодного з механізмів правового регулювання основних галузей права. Показано, що в міжнародному регулюванні спортивної діяльності існує «управлінський дуалізм», коли взаємодіють держави як в двосторонньому порядку, так і на рівні міжурядових організацій та різного роду міжнародних спортивних організацій. В результаті формується міжнародне спортивне право як комплексне утворення, що об'єднує норми різних галузей права, в тому числі міжнародного права та корпоративні норми міжнародних організацій.

Ключові слова: спортивне право, діяльність, міжнародне спортивне право, галузь права, норми права, законодавство, «м'яке право», спортивні організації.

Аннотация

Василенко Н. Д. Становление спортивного права в Украине как отрасли юридической науки в контексте развития международного спортивного права. – Статья.

В статье обсуждаются правовые основы в области спорта, формирующие комплексную отрасль права на стыке различных отраслей права – спортивное право. В спортивном праве существует достаточно обширная группа норм, внутренних правил, положений, не принадлежащие ни к одному механизму правового регулирования независимо от отрасли права. Показано, что в международном регулировании спортивной деятельностью существует «управленческий дуализм», когда государства взаимодействуют как на двустороннем уровне, так и на уровне межправительственных организаций и разного рода международных спортивных организаций. В результате формируется международное спортивное право как комплексное образование, объединяющее нормы различных отраслей права, в том числе нормы международного права и корпоративные нормы международных организаций.

Ключевые слова: спортивное право, деятельность, международное спортивное право, отрасль права, нормы права, законодательство, «мягкое право», спортивные организации.

Summary

Vasylenko N. D. Becoming of sports law in Ukraine as the branch of juridical science in context to development of international sports law. – Article.

The legal foundations in sport sphere forming the complex law branch, sports law, on joint for various law branches have been discussed in the article. The enough enormous part of norms, internal rules, positions which don't belong to any mechanisms of the legal adjusting from the basic branches of law are present in sports law. It was shown that «administrative dualism» in the international adjusting of sport activity, when the states co-operate both in a bilateral order and intergovernmental organizations and also different kind of international sport organizations exists. As a result an international sports law is formed as complex branch law which unites the norms of the different spheres of law, in that number of international law and corporate norms of international organizations.

Key words: sports law, activity, international sports law, branch of law, norms of law, legislation, «soft law», sport organizations.